

Problemi priznanja Islamske vjerske zajednice u Austriji

Rijad Dautović

Sažetak

Počevši opisom često zapostavljenih problema relativizacije, sumnji i uobičajenih pogrešnih predodžbi o zakonskom priznanju Islamske vjerske zajednice u Austriji, autor uočava manifestacije istog problema i u novom Zakonu o islamu iz 2015. Zato, kao prvi korak, u članku istražuje garancije ustavnog prava koje se odnose na pravno priznanje Islamske vjerske zajednice i sistemske probleme koji se tiču tog slučaja. Međutim, oslanjajući se na prilično nepoznatu odluku Višeg zemaljskog suda Linza iz 1961, autor propituje uobičajeni narativ o nastanku Islamske vjerske zajednice u Austriji, utvrđuje historijske i pravne veze sa Islamskom zajednicom u Bosni i Hercegovini i uvodi jedan alternativni pristup problemu priznanja Islamske vjerske zajednice.

Ključne riječi: Islamska vjerska zajednica, Austrija, Bosna, Zakon o islamu, ustavno pravo, priznanje

Uvod

Pitanje kojim se ovaj članak bavi do sada nije eksplicitno bilo predmet akademskih radova niti je razmatrano u kontekstu pravne historije. Ne radi se prosto o pitanju priznanja Islamske vjerske zajednice u Austriji, o čemu su mnogi autori već pisali,¹ nego o nerijetkom izražavanju sumnje u priznanje Islamske vjerske

1 Richard Potz, „Das Islamgesetz 1912 und der religionsrechtliche Diskurs in Österreich zu Beginn des 20. Jahrhunderts“, u *Grundlagen der österreichischen Rechtskultur: Festschrift für Werner Ogris zum 75. Geburtstag*, Thomas Olechowski, Christian Neumayer, i Alina Lengauer

zajednice ili čak o poricanju priznanja, koje je ona, kako se uopćeno smatra, stekla donošenjem Zakona o islamu 1912. godine. S druge strane, smatra se da je unutar nje prva vjerska organizacijska struktura, „bogoštovna općina“ (*Kultusgemeinde*), formirana tek 1979. godine.

Naša prva teza jeste da donošenjem novog Zakona o islamu 2015. godine zakonsko priznanje Islamske vjerske zajednice (ponovo) postaje upitno (barem na nivou zakona, a ne ustavnog prava). Naša druga teza, međutim, jeste da zakonsko priznanje Islamske vjerske zajednice u Austriji ne zavisi isključivo od Zakona o islamu iz 2015. godine, već da ono ima još jedan (manje poznat) zakonski osnov, opći Zakon o priznanju iz 1874. godine (odnosno administrativno rješenje na osnovu tog starijeg zakona), i da se to priznanje zasniva na historijskom (a do određene mjere i pravnohistorijskom) kontinuitetu organizacijskih struktura Islamske vjerske zajednice u Austriji u 20. stoljeću, u kojem su Bošnjaci imali ključnu ulogu.

Međutim, da bi se mogla shvatiti suština problema, potrebno je razjasniti određene koncepte. Naime, zakonsko priznanje crkava i vjerozakonskih društava u Austriji predstavlja osnov na kojem se historijski temeljilo isključivo pravo na javno i kolektivno praktikovanje vjere. Na osnovu toga, crkve i vjerozakonska društva još uvijek imaju pravo na izvođenje vjeronauke u javnim školama, što finansira država, i brojne druge privilegije.² Štaviše, to garantuje pravo samoodređenja do jedne mjere, koje čak nadmašuje autonomiju datu članom 9 Evropske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP), tako da se ono ni (posebnim) zakonima ni upravnim aktima³ ne može ograničiti.⁴ To se zasniva na ustavnoprav-

(ur.) (Wien - Köln - Weimar: Böhlau Verlag, 2010), 385–407; Richard Potz, „Die Anerkennung der islamischen Glaubensgemeinschaft“, u *Freiheit der Religion: Christentum und Islam unter dem Anspruch der Menschenrechte*, Johannes Schwartländer (ur.) (Mainz: M. Grünewald, 1997), 135–146; Stefan Schima, „Das IslamG im Kontext österreichischen Religionsrechts - 100 Jahre Islamgesetz“, *Österreichisches Archiv für Recht und Religion*, 59 (2012), 225–250; Johann Bair, *Das Islamgesetz: An den Schnittstellen zwischen österreichischer Rechtsgeschichte und österreichischem Staatsrecht* (Wien ua: Springer, 2002); Gerhard Rösler, „Die Entstehung des Islamgesetzes für den hanefitischen Ritus und die bosnisch-herzegowinische Verwaltung zwischen 1878 und 1918: Ein Beitrag zum österreichischen Staatskirchenrecht“ (Universität Wien, 2002).

2 Herbert Kalb, Richard Potz i Brigitte Schinkele, *Religionsrecht* (Wien: WUV Universitätsverlag, 2003), 71 i 93.

3 usp. Austrijski ustavni sud, 19. decembar 1955, G 9 17/55 (VfSlg. 2944/1955); Austrijski ustavni sud, 15. decembar 1959, V 11/59 (VfSlg. 3657/1959).

4 Iako je čl. 9. EKLJP-a mlađi i garantuje pravo na javno praktikovanje vjere svakom čovjeku, a ne samo članovima zakonski priznatih crkava i vjerozakonskih društava, kao što je slučaj sa čl. 15. Temeljnog državnog zakona iz 1867, treba ipak uzeti u obzir da se gotovo sva ljudska prava garantovana u EKLJP-u mogu suspendirati (u slučaju rata ili druge javne opasnosti) prema čl. 15. EKLJP-a. Iako su neke slobode izuzete od suspendiranja, među njima, ipak, nije sloboda religije. Međutim, iako je Temeljni državni zakon iz 1867. izvorno uključivao odredbe za suspendiranje, te odredbe nisu preuzete Saveznim ustavnim zakonom iz 1920. Drugim riječima, koliko god sloboda religije izgledala ograničena Temeljnim državnim zakonom, ona važi i u slučaju rata ili druge javne opasnosti, za razliku od EKLJP-a.

noj odredbi čl. 15. Temeljnog državnog zakona iz 1867. god. (*Staatsgrundgesetz 1867*):

„Svaka zakonski priznata crkva i vjerozakonsko društvo ima pravo na zajedničko, javno praktikovanje vjere, da samostalno uređuje i upravlja svojim unutrašnjim poslovima, da posjeduje i koristi svoje zavode, zaklade i fondove, namijenjene za vjerske, prosvjetne i dobrotvorne svrhe, ali, kao svako društvo, podređena je općim državnim zakonima.“⁵

Zakonsko priznanje crkava i vjerozakonskih društava može se izvršiti: zakonom parlamenta (*Gesetz*), generalnom naredbom (*Verordnung*) na osnovu Zakona o priznanju iz 1874.⁶ (*Anerkennungsgesetz 1874*) ili historijskim (tradicionalnim) priznanjem na osnovu pravnih akata prije 1867. god.⁷ U nekim su slučajevima, čak, bila dovoljna individualna rješenja, odnosno administrativne odluke.⁸ Prednost priznanja na osnovu parlamentarnog zakona i generalne naredbe jeste sigurnost, dok historijsko priznanje zavisi od prihvatanja i utvrđivanja od nadležnih službi. Dakle, svaki osnov priznanja, bilo u slučaju Zakona o protestantima iz 1961., Zakona o izraelitima iz 1890. ili Naredbe o budistima iz 1983. sadržavala je eksplicitnu formulaciju, kojom je garantovan položaj zakonskog priznanja.

Zakon o protestantima, 1961. god.

„§ 1. **Ustavna odredba.** Evangelička crkva augsburgske i helvetske konfesije u Austriji kao i u njoj ujedinjena Evangelička crkva augsburgske konfesije u Austriji i Evangelička crkva helvetske konfesije u Austriji – u daljem tekstu sve navedene kao ‘Evangelička crkva’ – zakonski su priznate crkve, u smislu člana 15 Temeljnog državnog zakona od 21. decembra 1867, L.d.z. br. 142, o općim pravima državljana.“⁹

5 List državnih zakona br. 142/1867; Sve prevode načinio je autor članka (ukoliko se ne naglasi suprotno).

6 List državnih zakona br. 68/1874; „Reichsgesetzblatt 1849-1918 (kroatisch)“, *ALEX - Historische Rechts- und Gesetzestexte Online*, 1874, str. 151, <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rsk&datum=1874&page=173&size=45>, pristupljeno 5.1.2017.

7 Kalb, Potz i Schinkele, *Religionsrecht*, str. 93–112.

8 V. Bundesministerium für Unterricht, „Vortrag des Bundesministeriums für Unterricht und

Kunst im Ministerrat betreffend die Anerkennung der Anhänger der Armenisch-apostolischen Kirche als Religionsgesellschaft“, *Österreichisches Archiv für Kirchenrecht*, 24 (1973), str. 50–62; Karl W. Schwarz, „VwGH 20.7.2012“, *Österreichisches Archiv für Recht und Religion*, 60 (2013), str. 197–206.

9 Savezni službeni list br. 182/1961.

Zakon o izraelitima, 1890. god.

„§ 1. Izraelitsko vjerezakonsko društvo u Austriji priznato je vjerezakonsko društvo u smislu člana 15 Temeljnog državnog zakona o općim pravima državljana.“¹⁰

Naredba o budistima, 1983. god.

„Ovim [aktom] objavljuje se priznanje sljedbenika budizma kao vjerezakonskog društva s imenom ‘Austrijsko budističko vjerezakonsko društvo’.“¹¹

U slučaju Austrijskog budističkog društva radi se o priznanju prvi put, na šta ukazuje riječ „ovim“.¹² U drugim slučajevima, radilo se o ponavljanju priznanja, sa samo deklarativnim, a ne i konstitutivnim učinkom. Naprimjer, u slučaju Armensko-apostolske crkve, Naredba iz 1973. godine samo je potvrđivala postojeće priznanje iz kasnog 18. vijeka:

„Objavljuje se priznanje sljedbenika Armensko-apostolske crkve kao vjerezakonskog društva s imenom ‘Armensko-apostolska crkva u Austriji’.“¹³

Sumnje u priznanje Islamske vjerske zajednice

Kako je već naznačeno, uopćeno se smatra da je Islamska vjerska zajednica u Austriji priznata Zakonom o islamu, 1912. godine. U tom pogledu, u članku I. Zakona navodi se:

„Članak I.

Sljedbenicima Islama dozvoljava se u smislu državnoga temeljnog zakona od 21. Decembra 1867., L. d. z. br. 142., naročito članka XV. istoga zakona, priznanje kao vjerezakonsko društvo u kraljevinama i zemljama zastupanim u carevinskom vijeću, prema sljedećim odredbama.“¹⁴

10 List državnih zakona br. 57/1890 u verziji Saveznog službenog lista I, br. 48/2012.

11 Savezni službeni list br. 72/1983.

12 v. Bundesministerium für Unterricht, „Vortrag des Bundesministeriums für Unterricht und Kunst im Ministerrat betreffend die Anerkennung der Anhänger der Armenisch-apostolischen Kirche als Religionsgesellschaft“, str. 62.

13 Savezni službeni list br. 5 /1973.

14 List državnih zakona br. 159/1912 u verziji Saveznog službenog lista br. 164/1988; „Reichsgesetzblatt 1849-1918 (kroatisch)“, *ALEX - Historische Rechts- und Gesetzestexte Online*, 1912, str. 875, preuzeto sa: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rsk&datum=19120304&seite=00000875>, pristupljeno 5.1.2017; Za udovoljavanje pravnog stanja iz S. s. I. br. 164/1988 izostavili smo dokinutu frazu „po hanefitičkom obredu“ iz citirane verzije iz 1912.

Uprkos zakonskom priznanju, članak I. § 1 zakona, prepustio je uređivanje vanjskih pravnih odnosa putem naredbe, do čega je došlo tek 1979. god.¹⁵ Međutim, Zakon o islamu iz 1912. dokinuo je § 32. Zakona o islamu iz 2015. godine:

„§ 32. Stupanjem na snagu ovog saveznog zakona Zakon o priznanju sljedbenika islama kao vjerozakonskog društva, L.d.z. 159/1912, [...] stupa van snage.“¹⁶

Dakle, ključno je pitanje gdje se u novom zakonu nalazi odredba kojom se (i dalje) priznaje Islamska vjerska zajednica. Naime, prema § 1 Zakona o islamu iz 2015. godine, „Islamska vjerozakonska društva u Austriji priznata su vjerozakonska društva.“¹⁷ Ovaj paragraf sam po sebi izražava položaj (nadamo se „zakonskog“)¹⁸ priznanja islamskih vjerozakonskih društava, kao što je definisano u čl. 15. Temelnog državnog zakona iz 1867. godine (paragrafi 3. i 4. govore o načinu, odnosno proceduri i uvjetima sticanja položaja priznanja). Ali, ne govori o tome koja vjerozakonska društva već imaju taj položaj, odnosno koja su postojeća vjerozakonska društva „islamska vjerozakonska društva“.

Ako preuzmemo ulogu *advocatus diaboli*, možemo postaviti i pitanje da li je Islamska vjerska zajednica u Austriji uopće „islamsko vjerozakonsko društvo“.¹⁹ U tom pogledu, pojavila su se shvatanja koja Islamsku vjersku zajednicu u Austri-

15 Naredba (odnosno „rješenje“) od 2. maja 1979, br. 9076/7-9c/79; Na osnovi odluke ustavnog suda (V11/87) zamijenjena je vladinom naredbom iz 1988, tzv. „Naredbom o islamu 1988.“ (Savezni službeni list br. 466/1988).

16 Savezni službeni list I, br. 39/2015.

17 Iz toga se već vidi da se više ne radi o zakonu o (jednom i jedinom) islamskom vjerozakonskom društvu, nego o zakonu o više islamskih vjerozakonskih društava, koja već postoje, ili koja će nastati u budućnosti.

18 Pošto se u pravnoj literaturi i javnom diskursu različiti pojmovi – od „zvanično priznato“, „državno priznato“ do samo „priznato“ – nedosljedno koriste u raznim kontekstima, svaka redukcija pojma „zakonski priznato“, kao što se nalazi u čl. 15. Temelnog državnog zakona iz 1867, potencijalno indicira relativizaciju pravnog položaja. Sam Max von Hussarek, voditelj tadašnjeg Ureda za vjere i predsjedavajući komisije koja je 1909. spremala nacrt prvog Zakona o islamu (koji prvobitno uopće nije predviđao frazu „priznanje“ u naslovu) naglasio je da je se kod kasnijih izmjena nacrt namjerno izbjegavalo korištenje (punog) pojma „zakonsko priznanje“, što znači da su te finese itekako bitne; v. Rösler, „Die Entstehung des Islamgesetzes ...“, str. 198.

19 Iako to pitanje možda izgleda čudno na prvi pogled, treba uočiti da zakonodavac u Zakonu o islamu iz 2015. nikada ne govori o Islamskoj vjerskoj zajednici koristeći izraz islamsko na deskriptivan način, već koristi njen službeni naziv „Islamska vjerska zajednica u Austriji“ (*Islamsche Glaubensgemeinschaft in Österreich*). Korištenje navodnih znakova i velikog slova pokazuje da se riječ „Islamska“ odnosi samo na samoizabran naziv bez izražavanja ikakvog stava zakonodavca. Sistematično gledano, ukazujući na činjenicu da se odredbe o „Islamskoj vjerskoj zajednici“ nalaze u „Saveznom zakonu o vanjskim pravnim odnosima islamskih vjerozakonskih društava“ (Zakon o islamu iz 2015), moglo bi se reći da je „Islamska vjerska zajednica u Austriji“ stvarno „islamsko vjerozakonsko društvo“ u smislu § 1. Međutim, taj argument nije pouzdan, pošto *leges fugitivas* (odredbe koje regulišu stvari koje inače ne odgovaravaju općoj svrsi zakona) nisu tako rijetki u državno-crkvenom / vjerskom zakonodavstvu (v. npr. §§ 11. i 11a *Bekennnisgemeinschaftengesetz 1998*, Savezni službeni list I, br. 19/1998 u aktualnoj verziji).

ji (*Islamische Glaubensgemeinschaft in Österreich*) karakteriziraju kao islamističku, a ne islamsku. Međutim, Zakon je pod tim imenom spominje dva puta, u §§ 9. i 31. Naime, u § 31. navodi se:

„Islamska vjerska zajednica u Austriji, S.s.l. br. 466/1988, i Islamska alevijska vjerska zajednica u Austriji, S.s.l. II br. 133/2013, isto kao i njihovi dijelovi s položajem pravnog lica ostaju u njihovom postojanju netaknuti. One su vjerozakonska društva prema § 9, odnosno § 16. ovog saveznog zakona. U roku od četrnaest dana od stupanja na snagu ovog saveznog zakona moraju se izdati naredbe prema § 3. st. 1., i utvriti [njihovo] postojanje kao vjerozakonskog društva prema ovom saveznom zakonu danom stupanja na snagu ovog saveznog zakona.“²⁰

Kao što se može uočiti, upotrijebljena je drugačija formulacija. Naime, u § 31. koristi se izraz „vjerozakonsko društvo“, a ne „islamsko vjerozakonsko društvo“, pozivajući se na § 9. Napredujući prema § 9., nalazimo samo odredbu u vezi s nazivom, ali ništa o položaju zakonskog priznanja.

„Prava i obaveze ‘Islamske vjerske zajednice u Austriji’

§ 9. (1) Vjerozakonsko društvo ima pravo da izabere ime u okviru postavljenom § 6. st. 1. br. 1.“

U § 6. st. 1. br. 5. navodi se:

„(1) Ustav jednog islamskog vjerozakonskog društva [...] mora [...] uključivati sljedeće specifikacije u službenom jeziku: [...]

5. prikaz vjerskog učenja, uključujući i prikaz jednog teksta suštinskih vjerskih izvora (Kur’an) koji se moraju razlikovati od postojećih zakonski priznatih vjerozakonskih društava, konfesijskih zajednica ili vjerozakonskih društava.“

Dakle, ovaj član izričito i precizno spominje „zakonski priznata vjerozakonska društva“ (za razliku od navedene formulacije § 1. da su „Islamska vjerozakonska društva [...] priznata vjerozakonska društva“) i „vjerozakonska društva“ pojedinačno, čime se ukazuje na to da je riječ o različitim pravnim konceptima u sistemu Zakona o islamu iz 2015. godine.

Zatim, § 31. nadalje kaže da se nakon stupanja na snagu Zakona iz 2015. godine mora izdati naredba koja utvrđuje njihovo „postojanje kao vjerozakonskog društva“:

„Postojanje pravne ličnosti ‘Islamske vjerske zajednice u Austriji’ kao vjerozakonskog društva utvrđeno je prema § 3. st. 1. Zakona o islamu iz 2015. Treći dio [...] Zakona o islamu iz 2015, S. s. l. I. br. 39/2015 primjenjuje se na nju.“²¹

Međutim, ova naredba o „Islamskoj vjerskoj zajednici u Austriji“ nigdje ne spominje priznanje. U ovom tekstu ne tvrdimo da je Zakon o islamu iz 2015.

²⁰ Savezni službeni list I, br. 39/2015.

²¹ Savezni službeni list II, br. 76/2015.

godine definitivno dokinuo zakonsko priznanje Islamske vjerske zajednice u Austriji, već da je njeno utemeljenje priznanja nesigurno. Naime, sistematičnim tumačenjem zakonskih odredaba može se doći i do zaključka da je Islamska vjerska zajednica Zakonom o islamu iz 2015. još uvijek priznata. Međutim, zbog nepostojanja izričite odredbe o priznanju Islamske vjerske zajednice i pravljenja legističke razlike između pojmova koji se odnose na nju i onih koji se odnose na zakonski priznata vjerozakonska društva, može se zaključiti i suprotno. Stoga, nesigurnost u vezi s njenim temeljnim pravnim položajem izuzetno je značajna.

Paragraf 31. Zakona o islamu iz 2015. godine spominje i Alevijsku vjersku zajednicu. Međutim, ona nije priznata na osnovu Zakona o islamu iz 1912. godine, već naredbom iz 2013. godine, a na osnovu Zakona o priznanju iz 1874. godine. Ta je naredba još uvijek na snazi i glasi:

„Ovim se objavljuje priznanje sljedbenika Islamske alevijske vjerske zajednice kao vjerozakonskog društva pod imenom ‘Islamska alevijska vjerska zajednica u Austriji’“.²²

Prilikom pisanja ovog rada nastojali smo ustanoviti da li je, primjenom istog metoda, Naredba o islamu iz 1988. godine, na koju se poziva § 31 Zakona o islamu iz 2015. godine, stavljena van snage, budući da je njen osnov bio Zakon o islamu iz 1912. godine, koji je ukinut. Bili smo iznenađeni saznanjem da je ta naredba još uvijek na snazi.²³ Međutim, to nema nikakvog učinka, budući da je osnov priznanja Alevijske vjerske zajednice naredba, kako je ranije naznačeno, što znači da dokidanje Zakona o islamu iz 1912. nema posljedica za Alevijsku vjersku zajednicu. S druge strane, u slučaju Islamske vjerske zajednice osnova priznanja je zakon parlamenta.

Ekskurs u politiku i korijene sumnji

U jednoj interpelaciji iz 2016. godine²⁴ jedan član parlamenta iz Slobodarske stranke Austrije (*Freiheitliche Partei Österreichs – FPÖ*) istakao je da je Islamska vjerska zajednica u Austriji prvi put priznata Zakonom o islamu iz 2015. godine. Naime, on je rekao da su i Naredba o islamu iz 1988. godine, kao i Naredba iz 1979. godine, koja joj je prethodila, dokinute, sugerirajući da Islamska vjerska zajednica time nije (nikada ni) imala zakonski osnov za priznanje sve do Zakona

22 Savezni službeni list II, br. 133/2013.

23 Parlamentarni zakon koji zamjenjuje drugi, koji je bio osnova za naredbu, dovoljan je za podržavanje naredbe. Međutim, njena valjanost i primjena zavisi od sadržaja novog zakona i ograničena je njime. Dakle, Naredba o islamu iz 1988, iako je još uvijek na snazi, ne mijenja ništa u odnosu na naš problem.

24 10493/J XXV.GP, 12. oktobar 2016.

o islamu iz 2015. godine. Međutim, u odgovoru na tu tvrdnju,²⁵ tadašnji savezni kancelar Christian Kern istakao je da je Naredba o islamu iz 1988. bila na snazi sve do stupanja Zakona o islamu iz 2015. godine i da je „prenesena“ u zakonsku osnovu § 31. Prema tome, niti zakonodavac niti vlada nisu dokinuli Naredbu o islamu iz 1988. godine, već se promijenila samo njena zakonska osnova.

Pravne pozadine tih tvrdnji izgledaju komplikovane (što i jesu), ali spomenuli smo tu političku raspravu iz posebnog razloga. Naime, čini se da su oba političara, bez obzira na njihove različite pristupe, smatrala da se priznanje Islamske vjerske zajednice zasniva na naredbi. Dok predstavnik Slobodarske stranke Austrije to izričito navodi, ističući da dokidanjem te naredbe ne postoji osnov priznanja Islamske vjerske zajednice, bivši savezni kancelar Christian Kern smatra da je naredba iz 1988. godine još uvijek na snazi, te shodno tome postoji osnov priznanja.

Međutim, ovakav stav Slobodarske stranke Austrije o priznanju Islamske vjerske zajednice nije novost i vjerovatno je politički, a ne pravno motiviran.

„Položaj islama u Austriji kao državno priznatog vjerozakonskog društva u Austriji, što je svojstveno Evropi, mora se preispitati. Migracijski islam ne može automatski dobiti ista prava kao autohtoni muslimani – Bošnjaci iz vremena Habsburške monarhije.“²⁶

Međutim, spomenuta pogrešna koncepcija ima svoju historijsku i pravnu pozadinu, na koju ćemo se ukratko osvrnuti u narednim redovima. Naime, na osnovu molbe „Muslimanske socijalne službe“ iz 1971. godine u vezi s odobrenjem osnivanja „bogoštovne općine“²⁷ (*Kultusgemeinde*) nadležni savezni ministar za obrazovanje i umjetnost (odnosno Ured za vjere, koji se nalazio u tom ministarstvu) izdao je 1979. godine upravni akt, formalno kao rješenje (*Bescheid*).

25 10108/AB XXV.GP, 12. decembar 2016.

26 FPÖ – Freiheitlicher Parlamentsklub, *Wir und der Islam*, str. 5, https://rfffreistadt.files.wordpress.com/2009/02/wir_und_der_islam_-_freiheitliche_positionen1.pdf, pristupljeno 20.9.2017.

27 Razlika između zakonski priznate crkve / vjerozakonskog društva i bogoštovne općine često je uzrok mnogih konfuzija, naročito u slučaju prevoda tih pojmova. Dok je zakonski priznata crkva / vjerozakonsko društvo austrijski pravni pojam za zajednicu svih sljedbenika jedne konfesije u državi, bogoštovna općina je zajednica sljedbenika date konfesije u okviru određene teritorije (ili na drugom osnovu) s vođstvom i najmanje jednim dušebrižnikom (koji mogu biti identični). Zakonski priznata crkva / vjerozakonsko društvo može imati jednu ili više bogoštovnih općina. Zakonski priznata crkva / vjerozakonsko društvo može imati centralno ili federalno vođstvo (sa strukturom i ustavom) koje predstavlja sve bogoštovne općine, ali ne mora. Štaviše, čak ne moraju biti ni pravna lica (kao što je slučaj s Katoličkom crkvom u Austriji). Sa svakim odobrenjem jedne bogoštovne općine zakonsko priznanje crkve / vjerozakonskog društva u cijeloj državi automatski je implicirano. Ako se radi o prvom odobrenju, onda priznanje ima konstitutivni efekat, u suprotnom je samo deklarativan; usp. Max von Hussarek, *Grundriß des Staatskirchenrechts*, 2. izd. (Leipzig: Duncker & Humblot, 1908), 16–17; Međutim, u slučaju Zakona o islamu iz 1912. bilo je obrnuto. Islamska vjerska zajednica bila je zakonski priznata bez odobrenja bogoštovne općine, na osnovu (upitne) tvrdnje da muslimani ne žele i da tada nisu bili u stanju da osnuju bogoštovnu općinu.

Godine 1983. predsjednik Islamske vjerske zajednice Ahmed Abdelrahimsai opozvan je sa svoje službe od strane nadležnih organa Islamske vjerske zajednice. Međutim, Ured za vjere odbijao je da to primi k znanju.²⁸ Zatim je podnesena žalba²⁹ Ustavnom sudu. Međutim, Sud se morao prvo baviti rješenjem iz 1979. kao prejudicijalnim pitanjem, koje je kvalifikovao kao važuću generalnu naredbu, iako je akt formalno nazvan „rješenjem“.³⁰ Međutim, ova naredba / rješenje je, zbog neoglašavanja u Saveznom službenom listu, dokinuto, ali s odgodom do 31. augusta 1988. godine. U tom roku, nadležni ministar izdao je Naredbu o islamu 1988, kao zamjenu za „rješenje“ iz 1979. godine. Ova naredba stupila je na snagu samo dan prije stavljanja van snage „rješenja“ iz 1979. godine. Dakle, i u slučaju da je osnova priznanja Islamske vjerske zajednice naredba, a ne zakon, ona ne bi izgubila priznanje.³¹

Međutim, kako je naznačeno, Islamska vjerska zajednica nije priznata naredbom, već Zakonom o islamu iz 1912. godine, koji to izričito navodi. S druge strane, tekst naredbe, odnosno rješenja iz 1979. godine ne izražava nigdje, bar ne izričito (pogledati fusnotu 27) zakonsko priznanje, budući da je izdato u svrhu odobrenja bogoštovne općine (Bečke Islamske vjerske općine) i ustava Islamske vjerske zajednice.

28 Bair, *Islamgesetz*, 97; usp. Farid Hafez, *Anas Schakfeh. Das österreichische Gesicht des Islams* (Wien: Braumüller, 2012), str. 54.

29 Austrijski ustavni sud, B 308/85.

30 Ured za vjere shvatao je primjedbu u čl. I. § 1. st. 1. Zakona o islamu iz 1912. o uređenju vanjskih pravnih odnosa putem naredbe kao suvišnu (odnosno kao formulacijsku grešku), pošto bi naredba samo ponavljala nabravanje osnovnih organizacijskih uvjeta (za statut, odnosno ustav) u § 6. Zakona o priznanju iz 1874, dok se po njemu odobrenje bogoštovnih općina i statuta daje rješenjem. Dakle, Ured za vjere je zbog nejasnoća u Zakonu o islamu iz 1912. dodatno koristio i Zakon o priznanju iz 1874. Ustavni sud je, međutim, smatrao da se vanjski pravni odnosi Islamske vjerske zajednice u Austriji prema čl. I. § 1. Zakona o islamu iz 1912. moraju urediti (i time i sama bogoštovna općina i ustav odobriti) naredbom, a ne rješenjem. Prema njemu, da nije „rješenje“ kvalifikovao kao naredbu, Islamska vjerska zajednica u Austriji ne bi imala zakonito uređene vanjske pravne odnose. Dakle, Bečka islamska vjerska općina, ni ustav Islamske vjerske zajednice ne bi imali pravnu osnovu. Prema tome, Islamska vjerska zajednica ne bi bila poslovno sposobna.

31 Neovisno od toga upućujemo na jedan aktuelan tok stvari. Austrijsko ministarstvo pravde nedavno je iniciralo pripreme za nacrt jednog saveznog zakona o pravnom čišćenju. Prema objavljenim informacijama, zakoni i naredbe koji su na snagu stupili prije 1. januara 2000. god., bili bi stavljani van snage, osim onih koji se eksplicitno navedu u zakonu pravnog čišćenja. Ta pravna mjera obuhvatala bi, dakle, među ostalim, i Naredbu o islamu iz 1988. god. Nadležni Ured za vjere, međutim, obratio se crkvama i vjerezakonskim društvima pismom 13. februara 2018. god. (BKA-KA12.810/0004-KULTUSAMT/2018), u kojem ih je pozvao da u roku od tri dana (!) navedu zakone i naredbe koje, po njihovom mišljenju, treba da ostanu na snazi. S obzirom na to da je spomenuta naredba, kako smo objasnili, dosta komplikovano pravno pitanje i da jedan dio pravne struke (a i političara) smatra da je Islamska vjerska zajednica u Austriji priznata (u potpunom smislu) tek Naredbom o islamu iz 1988, taj aktuelni tok čini problematiku ovog rada još značajnijom.

„Na osnovu odredbe člana I. § 1. Zakona od 15. jula 1912, L. d. z. br. 159 o priznanju sljedbenika islama po hanefitičkom obredu kao vjerozakonskog društva i primjenjujući §§ 4. i 5, te zadnji stav § 6. Zakona od 20. maja 1874, L. d. z. br. 68 o priznanju vjerozakonskih društava, daje se odobrenje za:

- 1) osnivanje prve Bečke islamske vjerske općine;
- 2) ustav Islamske vjerske zajednice u Austriji, prema Zakonu od 15. jula 1912, L. d. z. br. 159 o priznanju sljedbenika islama po hanefitičkom obredu kao vjerozakonskog društva.“³²

Isto tako, u preambuli Naredbe o islamu iz 1988. godine, koja izričito navodi da je Islamska vjerska zajednica bila priznata Zakonom o islamu iz 1912, kaže se:

„Na osnovu § 1. st. 1. Zakona o priznanju sljedbenika islama po hanefitičkom obredu kao vjerozakonskog društva, L. d. z. br. 159/1912, objavljenog u Saveznom službenom listu br. 164/1988, izdaje se naredba s obzirom na vanjske pravne odnose vjerozakonskog društva priznatog ovim zakonom:

§ 1. Sljedbenici islama kao priznato vjerozakonsko društvo, imaju naziv Islamska vjerska zajednica u Austriji.“

Naravno i sam predmet molbe Muslimanske socijalne službe iz 1971. godine, koja je bila povod spomenutih naredbi, nije bilo zakonsko priznanje, nego odobrenje lokalne bogoštovne općine i ustava.

Ustavni sud je sam nekoliko puta istakao da je Islamska vjerska zajednica priznata Zakonom o islamu iz 1912., posebno odlukama iz 1987.³³ U literaturi je to uopćeno prihvaćeno, s izuzetkom malog broja autora, koji smatraju da Islamska vjerska zajednica nije ni u kakvom smislu priznata.³⁴ Međutim, postoji određeni broj autora³⁵ koji prave razliku između zakonskog priznanja s posljedicom odobrenja javnog praktikovanja vjere, i priznanja Islamske vjerske zajednice (vjerozakonskog društva) kao korporacije javnog prava. U pogledu Islamske vjerske zajednice, ovi autori priznaju prvi učinak, ali negiraju drugi, odnosno

32 V. „Bescheid des Bundesministers für Unterricht und Kunst vom 2. Mai 1979 betreffend die Erteilung der Genehmigung zur Errichtung der ersten Wiener Islamischen Religionsgemeinde und der Verfassung der Islamischen Glaubensgemeinschaft in Österreich“, *Österreichisches Archiv für Kirchenrecht*, 30 (1979), str. 451.

33 Austrijski ustavni sud, 10. decembar 1987, G 146, 147/87 (VfSlg. 11574/1988).

34 Npr. Ernst Hefel, „Kirche und Staat in Österreich“, u *Staatslexikon*, ur. Sacher Hermann, 5. izd., sv. 3 (Freiburg im Breisgau: Görres-Gesellschaft zur Pflege der Wissenschaft, 1929), 255; Međutim, on je izrazio taj stav bez ikakvog obrazloženja ili navođenja argumenata.

35 Rudolf Köstler, „Religion und Religionsgenossenschaft“, *Juristische Blätter* (1935), 404; Hans Richard Klecatsky i Hans Weiler, *Österreichisches Staatskirchenrecht*, sv. 15 (Wien: Österreichische Staatsdruckerei, 1958), 623. i 23; Felix Ermacora, *Handbuch der Grundfreiheiten und der Menschenrechte* (Wien, 1963), 393; Inge Gampl, *Österreichisches Staatskirchenrecht*, Rechts- und Staatswissenschaften 23 (Wien - New York: Springer, 1971), 131; Johann Schima jun., „Das Islamgesetz und die Grenzen der Verfassungsgerichtsbarkeit“, *Österreichische Juristen-Zeitung* 44 (1989), 545–554; usp. Erwin Melichar, „Zum Erkenntnis des Verfassungsgerichtshofes über das Islamgesetz“, *Österreichisches Archiv für Kirchenrecht*, 39 (1990), 194–204.

negiraju položaj ove zajednice kao korporacije javnog prava.

U tom pogledu, Johann Schima smatra da Islamska vjerska zajednica nije priznata Zakonom iz 1912. godine u punom smislu člana 15. Temelnog državnog zakona iz 1867. godine. Kao argument ističe da Zakon o islamu iz 1912. godine nije uredio vanjske pravne odnose, već je predvidio njihovo uređivanje posebnom naredbom, koja nije izdata sve do 1979. godine. Prema tome, ovaj autor smatra da je priznat islam kao vjera (vjeroispovijest / konfesija), a ne Islamska vjerska zajednica kao „vjerozakonsko društvo“. Stoga, Islamska vjerska zajednica nije stekla položaj korporacije javnog prava.³⁶

Međutim, problem u ovakvom shvatanju predstavlja posmatranje Zakona o priznanju iz 1874. godine samo u svijetlu crkvenih struktura. Na taj način negira se činjenica da je član 15. Temelnog državnog zakona napravio distinkciju između crkve i vjerozakonskog društva i izričito ih naveo, ukazujući time da je riječ o različitim vrstama zajednica. Štaviše, prema ovom shvatanju ne uzima se u obzir da Zakon o islamu iz 1912. predstavlja *lex specialis* u odnosu na Zakon o priznanju iz 1874. godine, koji je derogirao neke dijelove ranijeg koncepta, odnosno proširio značenje pojma „zakonski priznatog vjerozakonskog društva“. Problem nepostojanja odredbe o vanjskim pravnim odnosima Islamske vjerske zajednice, zbog neizdavanja naredbe koju je naložio Zakon iz 1912. godine, mogao se prevazići sudskom praksom i analognom primjenom općih odredaba o društvima i o drugim crkvama i vjerozakonskim društvima, kao što je već bila praksa.³⁷

36 Međutim, čl. 15. Temelnog državnog zakona iz 1867. ne poznaje koncept „zakonski priznate vjeroispovijesti“. On pravi razliku između zakonski priznatih crkava / vjerozakonskih društava i nepriznatih vjeroispovijesti. Dakle, ili je vjerska zajednica bila zakonski priznata kao vjerozakonsko društvo ili nije. Nešto između toga dvoje nije postojalo. Bair npr. zaključuje da se s priznanjem vjerske zajednice kao vjerozakonskog društva morala automatski pretpostaviti i sposobnost djelovanja, dok se prelaganje uređivanja vanjskih pravnih odnosa na naredbu, koju je tek trebalo izdati, mora smatrati nenamjernim formulacijskim propustom, koji se može ispraviti korištenjem sličnih pravnih normi (iz općeg prava); Bair, *Islamgesetz*, str. 32–33.

37 Ako poredimo npr. § 6. Zakona o priznanju iz 1874, po kojem je ispunjenje sedam pretpostavki u vezi s vanjskim pravnim odnosima obavezan minimum, i § 4. Zakona o protestantima iz 1961, koji spominje samo tri, iako Evangelička crkva redovno uvažava i ostale iz Zakona o priznanju, vidimo da su te pretpostavke tekuće i da su jedva vezane za neko standardizirano nabranjanje. Bair sugerše analognu primjenu § 26. u kombinaciji sa § 867. Općeg građanskog zakonika (*Allgemein Bürgerliches Gesetzbuch*; JGSlg., br. 946/1811 u aktualnoj verziji); Bair, str. 33.

Odluka Višeg zemaljskog suda u Lincu od 2. februara 1961. godine³⁸

Pitanje priznanja Islamske vjerske zajednice u Austriji, koje se u posljednjoj deceniji ponovo pojavilo, bespredmetno je, posebno ako se ima u vidu odluka Višeg zemaljskog suda u Lincu od 2. februara 1961. godine. U narednom dijelu ukratko ćemo predstaviti činjenice slučaja, u kojem je donesena navedena odluka, vrlo značajna za pitanje priznanja Islamske vjerske zajednice u Austriji.

Naime, 14. septembra 1945. godine Hildegard Finsterer i Faik Đonlagić³⁹ vjenčali su se u Salzburgu pred imamom „muslimanske vjerske zajednice“ (*moslemische religiöse Gemeinschaft*), kako se u sudskim dokumentima deskriptivno navodi. Godine 1946. dobili su kćerku Leilu u Beču, koja je prilikom registracije rođenja (od strane imama) upisana kao bračno dijete. Međutim, nadležni matični ured u Beču registrovao ju je kao vanbračno dijete s prezimenom majke.⁴⁰

Godinu kasnije, Faik je preminuo, a Hildegard je zaključila drugi brak. Godine 1959. Hildegard je podnijela žalbu Višem zemaljskom sudu u Lincu zbog odbijanja nadležnog matičnog ureda u Beču da prezime njenog preminulog muža upiše kao prezime njene kćerke i da kćerku upiše kao dijete rođeno u braku. Pozivala se na savezni zakon iz 1959. godine⁴¹ koji je predviđao da se zaključenje braka pred službenikom zakonski priznate crkve ili vjerozakonskog društva u periodu između 29. juna 1945. i 30. aprila 1946. godine moglo proglasiti valjanim po zahtjevu stranke. U tom pogledu, nadležni Viši zemaljski sud u Lincu morao je prvo utvrditi da li je u konkretnom slučaju riječ o zakonski priznatom vjerozakonskom društvu, odnosno odobrenoj bogoštovnoj općini.

U prvostepenom postupku sud je odbacio zahtjev, uz obrazloženje da Uredu za vjere nije bilo poznato postojanje „muslimanske vjerske zajednice“, niti je ona bila registrovana u registru udruženja. Štaviše, Ured za vjere u Saveznom

38 Viši zemaljski sud u Lincu, 2. februar 1961, 1 Nc 49/59; v. Hans Weiler, „Entscheidung des OLG. Linz vom 2.2.1961, 1 Nc 49/59“, *Juristische Blätter* 84, izd. 7/8 (1962), str. 199–203.

39 Matični ured Wien-Innere Stadt-Mariahilf, Registar umrlih C, br. 1517, 22. septembar 1947.

40 Do 1938. godine, Austrija je imala konfesijski bračno-pravni sistem, u kojem je svaka zakonski priznata crkva ili vjerozakonsko društvo (osim Islamske vjerske zajednice) vodila matične urede svojih sljedbenika i sklapala njihove brakove, koji su smatrani valjanim od strane države. Aneksijom 1938. godine, Austrija je preuzela njemački civilni Zakon o braku (njemački List državnih zakona br. 106/1938 i List zakona za Austriju br. 244/1938) i njemački Zakon o ličnom stanju (njemački List državnih zakona I S. 1146/1937 i List zakona za Austriju br. 1065/1939), koji ne samo da su oduzeli valjanost vjerski zaključenim brakovima, već su i zabranili održavanje vjerskih bračnih ceremonija prije zaključivanja civilnog braka § 67. Zakona o ličnom stanju (zadnja tačka je, ipak, dokinuta, kao protuustavna od Ustavnog suda 1955. godine; VfSlg. 2944/1955). Poslije Drugog svjetskog rata oba zakona su ponovo uvedeni u drugu Republiku Austriju putem § 1. Zakona o prevođenju prava iz 1945. (*Rechts-Überleitungsgesetz*, Državni zakonski list, br. 6/1945), iako je time stvoreno pravno stanje koje je do danas suprotno obavezama iz čl. VII Konkordata iz 1933/1934 sa Svetom Stolicom (Savezni službeni zakonik II, br. 2/1934).

41 Savezni službeni list, br. 208/1959.

ministarstvu obrazovanja i kulture istakao je da se spomenuta odredba u zakonu iz 1959. godine primjenjuje samo za sljedbenike zakonski priznatih crkava i vjerezakonskih društava, kojima je bila dozvoljena primjena konfesionalnih propisa na pitanja bračnog prava prije aneksije Austrije, 1938. godine, što je izričito isključeno u § 7 Zakona o islamu iz 1912. godine. Drugim riječima, ta se odredba primjenjuje samo na historijski priznate crkve i vjerezakonska društva ili ona priznata na osnovu Zakona o priznanju iz 1874. godine.

Međutim, u drugostepenom postupku, u odluci od 23. marta 1960. godine Vrhovni sud nije smatrao relevantnim da li je muslimanska vjerska zajednica priznata Zakonom o islamu iz 1912, već da li je priznata bilo kojim upravnim aktom, na osnovu kojeg bi se moglo smatrati da je priznata u smislu općeg prava o priznanju, odnosno Zakona o priznanju iz 1874.

Dakle, prvostepena odluka dokinuta je, a slučaj vraćen Višem zemaljskom sudu u Lincu. Ovaj sud usvojio je nekoliko značajnih zaključaka. No, prije njihovih izlaganja, potrebno je, u vrlo kratkim crtama, dati historijski kontekst, što ćemo učiniti u narednim redovima. Naime, 1943. godine osnovano je udruženje pod nazivom „Islamska zajednica u Beču“ (*Islamische Gemeinschaft zu Wien*), za čije je aktivnosti odobrenje, iste godine, dao *Reichsstatthalter* (namjesnik Njemačkog rajha) u Beču,⁴² a koje je poslije prve generalne skupštine predvodio Salih Hadžialić (u izvorima često Salih H. Alich).⁴³ Prema navodima nekoliko svjedoka, uključujući i „Smila B.“⁴⁴ veliki broj članova ovog udruženja izbjegao je 1945. godine u

42 V. *Wiener Stadt- und Landesarchiv*, M. Abt. 119, A 32, 196/1943; preko David Motadel, *Islam and Nazi Germany's War* (Cambridge, Mass.; London, England: The Belknap Press of Harvard University Press, 2014), 193 (fn. 59); Međutim, prema podacima iz akta 196/1943, muslimani Beča su već na bajramskom slavlju 23. decembra 1942. god. donijeli odluku o osnivanju ne udruženja, nego bogoštovne općine pod provizornim i deskriptivnim nazivom „muslimanska vjerska općina“ (*muslimanische religiöse Gemeinde*), na kojoj su jednoglasno i izabrali vojnog imama Nuriju Sinanovića za imama i predsjednika općine – odluke koje su obznanili *Reichsstatthalteru* kao nadležnoj službi za vjerska pitanja (v. str. 3 i 4). Također su mu dostavili statute 1922. god. osnovanog udruženja „Islamska općina u Berlinu“ (*Islamische Gemeinde zu Berlin*, po statutima u arapskoj verziji „*al-djami'at ul-islâmi'at fi Berlin*“), koje su odlučili da preuzmu, tako da su dalje u postupku koristili naziv „Islamska općina u Beču“ (*Islamische Gemeinde zu Wien*; ponekad „Islamitische“). Međutim, *Reichsstatthalter*, koji je mjesecima zatezao da potvrdi osnivanje i koji je reagovao tek nakon žalbi muslimana, u maju / junu 1943. god. iz nerazumljivih razloga (navodno zbog imputiranog cilja općine da se bavi i naukom) odlučio je da se ne primjenjuje Zakon o priznanju iz 1874, nego Zakon o udruženjima iz 1867, dakle da se ne potvrdi osnivanje organizacije kao bogoštovne općine, nego kao udruženja i to pod promijenjenim imenom „Islamska zajednica u Beču“ (*Islamische Gemeinschaft zu Wien*), zbog navodno političkih implikacija riječi „općina“. Viši zemaljski sud u Lincu tu pravnu zloupotrebu očigledno nije prihvatio u svojoj odluci iz 1961. god.

43 „Das Beiramfest in Wien“, *Kleine Volks-Zeitung*, 24.9.1943, str. 3; „Das Beiramfest in Wien“, *Kleine Volks-Zeitung*, 6.10.1943, str. 4; „Bajramfest in Wien“, *Kleine Wiener Kriegszeitung*, 24.11.1944, str. 4; „Islamisches Neujahrsfest“, *Kleine Wiener Kriegszeitung*, 16.12.1944, str. 6; usp. Aida Hercegalija, *Salih ef. Hadžialić - Život i društveno djelovanje* (Univerzitet u Zenici, 2013), str. 6.

44 Ta informacija ima poseban značaj u vezi s događajima koje ćemo kasnije spomenuti. Iako

Salzburg i Gornju Austriju. Tu su nastavili s aktivnostima, gdje se, prema nalogu američke okupacijske uprave, posebno brinulo o vjerskim potrebama muslimana, naročito muslimanskih izbjeglica, uključujući i sklapanje brakova.

Na osnovu ovih podataka, Viši zemljaski sud u Linzu je, kako je ranije naznačeno, usvojio nekoliko bitnih zaključaka, koji imaju značajne implikacije na priznanje Islamske vjerske zajednice u Austriji.

Naime, prema mišljenju suda, odobrenje Islamskoj zajednici u Beču iz 1943. godine, kao i nalog za „pastoralnu brigu“ u Salzburgu, predstavljaju akte priznanja vjerske zajednice u smislu Zakona o priznanju iz 1874. godine.⁴⁵ Dakle, sud je smatrao da je „muslimanska vjerska zajednica“ u Salzburgu ustvari „Islamska zajednica u Beču“, koja je premještena u Slazburg, ili da je, u najmanju ruku, pravni nasljednik Islamske zajednice u Beču. Za ovakvo shvatanje Suda odlučujući je bio kontinuitet članova dviju zajednica, njihovo shvatanje da su ista zajednica, te historijska povezanost između te dvije zajednice u različitim periodima. U vezi s tim, dolazimo do pitanja kontinuiteta Islamske vjerske zajednice, o čemu će biti riječi u nastavku.

Kontinuitet Islamske vjerske zajednice

Značaj navedene odluke Višeg zemaljskog suda u Lincu ogleda se ne samo u činjenici da Islamskoj vjerskoj zajednici daje priznanje, nezavisno od Zakona o islamu iz 1912. godine, već da predstavlja i dokaz o pravnom, kao i organizacionom kontinuitetu Islamske vjerske zajednice u Austriji, dosta ranijeg nego je odobren njen ustav i Bečka Islamska vjerska općina, 1979. godine. Zbog toga smatramo da bi na ovom mjestu bilo korisno dati kratak pregled njene historije.

Iako postoje određeni tragovi islama u Austriji prije okupacije Bosne i Hercegovine 1878. godine⁴⁶ na ovom mjestu nećemo ići tako daleko. U tom pogledu, ono što se može smatrati prvim korakom u stvaranju određenog oblika organizirane zajednice za mobilizirane muslimanske vojnike, smještene u Beču, bilo je imenovanje Mehmeda Bećiragića za prvog vojnog imama Beča 1891. godine.⁴⁷ Međutim, u Austriji nisu živjeli samo muslimani vojnici. Naime, u Beč

ne možemo zasigurno utvrditi da se radilo o Smailu Baliću, nekoliko činjenica ukazuju na to, kao npr. da je očigledno bio u bliskim odnosima s Đonlagicem, pošto je prema podacima iz registra umrlih (vidi fn. 39) Balić prijavio njegovu smrt nadležnom matičnom uredu.

45 Dakle, registracija udruženja u Salzburgu niti je bila potrebna, niti relevantna poslije 1943. godine, pošto je Islamska zajednica u Beču imala položaj bogoštovne općine, zakonski priznatog vjerskog društva, koje je zaštićeno čl. 15. Temelnog državnog zakona i čiji je položaj time neovisan od bilo kojeg registra za udruženja.

46 V. Amena Shakir, Gernot Stanfel i Martin M. Weinberger (ur.), *Ostarrichislam: Fragmente achthundertjähriger gemeinsamer Geschichte* (Wien: New Academic Press, 2012).

47 Christoph Neumayer i Erwin A. Schmidl (ur.), *Des Kaisers Bosniaken. Die Bosniakisch-Herzegowinischen Truppen in Der k.u.k. Armee. Geschichte Und Uniformierung von 1878 bis 1918* (Wien: Verlag Militaria, 2008), 110; Zijad Šehić, „Vojni imami u bosanskohercegovačkim

su se doselili i drugi, posebno bogati trgovci i studenti, koji su već 1904. godine osnovali prvo muslimansko studentsko udruženje pod nazivom Muslimansko akademsko društvo „Zvijezda“. Zatim je, 1907. godine osnovano udruženje „Svijest“, a 1908. Klub muslimanskih akademičara.⁴⁸ Godine 1900. u Austriji je živio 1281 musliman, od čega je 889 živjelo u Beču.⁴⁹ Iako ovaj broj ne izgleda značajan, treba uzeti u obzir da je zakonski priznata Moravska crkva (*Herrnhuter-Brüderkirche*), deset godina poslije (1910), imala samo 1059 članova, a Armensko-apostolska crkva, također zakonski priznata, samo 607 članova.⁵⁰

Godine 1912, kao posljedica Protokola iz 1909. između Austro-Ugarske i Osmanskog carstva⁵¹ donesen je Zakon o islamu. Dvije godine kasnije, 1914., imenovane su muftije u šest okružnih gradova u Bosni i Hercegovini a u Austriji je vojni imam Abdullah Kurbegović, proglašen (vojnim) muftijom.⁵² U sistemu Islamske zajednice u Bosni, to je značilo da je djelokrug njegove nadležnosti izdignut na viši nivo, kao što je i slučaj kod muftiluka, s tim da nije bio nadležan za muslimanske vojnike u nekoj pokrajini, već za sve muslimanske vojnike na području Austro-Ugarske (uporedivo s vojnim ordinariatom katoličke crkve u Austriji) uz određenu mjeru autonomije.

Poslije Prvog svjetskog rata došlo je do usložnjavanja situacije. Iako je broj muslimana rastao, – u samom Beču je bilo više od 1000 muslimana – institucionalna veza s Bosnom je slabila. Naime, uprkos pravnim garancijama protokola iz 1909. godine, koje je preuzela Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca,⁵³ u čiji je sastav

jedinicama u okviru austrougarske armije 1878-1918“, *Godišnjak Bošnjačke zajednice kulture „Preporod“*, 6, izd. 1 (2006), str. 309–321.

48 Harald Waldrauch i Karin Sohler, *Migrantenorganisationen in der Großstadt. Entstehung, Strukturen und Aktivitäten am Beispiel Wiens*, Wohlfahrtspolitik und Sozialforschung 14 (Frankfurt am Main: Campus Verlag, 2004), 204; Muhamed Hadžijahić, *Od tradicije do identiteta*, 2. izd. (Zagreb, 1990), 179–180; usp. Ibrahim Kemura, „Muslimanska kulturno-prosvjetna društva“, *Anal. GHB XIX–XX* (2001), str. 233–234.

49 K.K. Statistische Central-Kommission (ur.), *Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31. December 1900 in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern*, sv. 2 (Wien: Kaiserlich-Königliche Hof- und Staatsdruckerei, 1903), str. 55.

50 K.K. Statistische Zentralkommission (ur.), *Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910 in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern. Die summarischen Ergebnisse der Volkszählung. Mit 6 Kartogrammen*, sv. 1, Band, 1. Heft (Wien: Kaiserlich-Königliche Hof- und Staatsdruckerei, 1912), 54; Na prvom popisu stanovništva (1890) Moravska crkva je nakon svog zakonskog priznanja, 1880. imala samo 368 članova.

51 „Protocol between Austria-Hungary and Turkey. Signed February 26, 1909“, *The American Journal of International Law* 3, izd. 4 (1909), str. 286–289.

52 „ABH, ZMF, 1914, 14.479, Militär-Seelsorger, K.u.k. Ministerstvo rata Zajedničkom ministarstvu finansija, Beč, 13. novembar 1914“; v. Šehić, „Vojni imami u Austro-Ugarskoj“, str. 313.

53 V. čl. 10 „Treaty of Peace between the Principal Allied and Associated Powers and the Serb-Croat-Slovene State“, *The American Journal of International Law*, 14 (1920), 333–343; na osnovi čl. 51 „Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Austria Together with the Protocol and Declarations annexed thereto signed at Saint-Germain-En-Laye, September 10, 1919“ (1919), <http://treaties.fco.gov.uk/docs/pdf/1919/TS0011.pdf>, pristu-

ušla i Bosna i Hercegovina, Islamska zajednica, koja je nedugo zatim dobila ime Islamska vjerska zajednica Kraljevine Jugoslavije, borila se za svoj opstanak.

S druge strane, u Austriji je, 1930-ih godina osnovano udruženje pod nazivom „Islamski kulturni savez“ (*Islamischer Kulturbund*), pod vođstvom Umara Rolfa von Ehrenfelsa – koji je prešao na islam i koji je imao labavu vezu s bivšim vojnim muftijom Kurbegovićem i Islamskom zajednicom u Bosni⁵⁴ – te počasnim predsjedništvom muftije Mađarske Abdul-Latifom.⁵⁵

Stoga je osnivanje „Islamske zajednice u Beču“ predstavljalo određeni vid neformalnog obnavljanja institucionalne veze. Naime, ovu zajednicu vodili su službenici Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, kao npr. Hadžialić i drugi,⁵⁶ koji se, u najvećem broju slučajeva, nisu mogli vratiti u Bosnu i Hercegovinu, nakon komunističkog preuzimanja vlasti. U tom pogledu, Islamska vjerska zajednica u Jugoslaviji bila je izolovana, po volji države, te nije smjela održavati formalne veze, s muslimanskim egzilantima. Uprkos tome, Islamska zajednica u Beču, udruženje „Džamia el-islam,“ u Austriji (*Jami'at Al Islam*), zvanično osnovano 1958, koje je do 1962. predvodio Smail Balić, i Muslimanska socijalna služba, koja je 1962. osnovana na inicijativu Balića, bile su bošnjački orijentirane, s jakim ličnim, duhovnim i neformalnim vezama s Islamskom zajednicom u Bosni i Hercegovini, odnosno Jugoslaviji.⁵⁷

Tek početkom političkih reformi krajem 60-ih i početkom 70-ih godina prošlog vijeka došlo je do strukturalnih promjena. Naime, kada je imenovan prvi bosanski predsjednik Saveznog izvršnog vijeća, 1971. godine, Islamska zajednica u Jugoslaviji osjećala se dovoljno sigurnom da službeno imenuje prvog imama u inostranstvu poslije Drugog svjetskog rata. Imenovan je Salim Hadžić,⁵⁸ koji je poslan u Beč, Muslimanskoj socijalnoj službi. Smail Balić, koji je tokom Drugog svjetskog rata studirao u Beču, osnovao je to udruženje samo godinu nakon odluke Višeg zemaljskog suda u Lincu iz 1961, dakle 1962. godine (mada su pripreme počele već 1961), s izričitim ciljem pripreme osnivanja bogoštovne općine u Beču. Uz podršku drugih islamskih udruženja, podnio je već 1971. godine zahtjev Saveznom ministarstvu za obrazovanje i umjetnost za odobrenje formiranja bogoštovne općine pod imenom „Islamska općina u Beču“ (*Islamische Gemeinde zu Wien*). Predloženo je, dakle, ime vrlo slično imenu zajednice koja je smatrana priznatom u odluci

pljeno 5.1.2018.

54 Halima Hadžić, *Der Moslemische Sozialdienst. Die kommunikativen Leistungen des Trägers der religiösen und soziokulturellen Lebens der Muslime in Österreich 1962-1979* (Wien: Safinah, 2006), 88.

55 V. „Neuere Literatur zur Gegenwartsgeschichte des islamischen Orients“, *Die Welt des Islams*, 15, izd. 1/2 (1933), 57; usp. Kinga Dévényi, Munif Abdul-Fattah i Katalin Fiedler, *Catalogue of the Arabic manuscripts in the Library of the Hungarian Academy of Sciences*, Kinga Dévényi (ur.), *Islamic manuscripts and books*, sv. 9 (Leiden – Boston – Budapest – Brill: Library of the Hungarian Academy of Sciences, 2015), str. 7–8.

56 V. „Bajramfest in Wien“, *Kleine Wiener Kriegszeitung*, 24.11.1944, str. 4.

57 Hadžić, *Der Moslemische Sozialdienst*, str. 89.

58 Hadžić, *Der Moslemische Sozialdienst*, str. 163.

Višeg zemaljskog suda u Lincu iz 1961. (*Islamische Gemeinschaft zu Wien*), odnosno identično s ranijom verzijom njenog imena iz 1942. god. (uporedi s fusnotom 42). Uzimajući u obzir spomenute i druge imenske korelacije (npr. 1942. „muslimanische religiöse Gemeinde“, 1945. „muslimische religiöse Gemeinschaft in Salzburg“, 1942. u statutima „al-djamijat ul-islâmijat“, 1958–1962. „Jami’at Al Islam“) i pored svih ostalih spomenutih ličnih i historijskih veza, zaključujemo da Balić zahtjevom iz 1971. godine nije pokušavao da osnuje novu bogoštovnu općinu, nego da obnovi onu koja se smatra takvom u odluci iz 1961. god., odnosno da joj se konačno i u praksi uprave „prizna“ položaj bogoštovne općine, odnosno javno-pravne korporacije. Po logici odluke Višeg zemaljskog suda u Lincu (koja se zasniva na uvažavanju samoshvatanja, odnosno autonomije unutrašnjih poslova zakonsko priznatih crkava i vjerezakonskih društava), to bi značilo da je „Bečka islamska vjerska općina“, u najmanju ruku, pravni nasljednik bogoštovne općine iz odluke, ako ne čak njena obnovljena forma.

Na osnovu zaključaka Višeg zemaljskog suda u Lincu, može se takođe zaključiti da je postojao kontinuitet Islamske vjerske zajednice u Austriji, od njenih prvih koraka, krajem 19. stoljeća (imenovanja vojnih imama), izdavanja Naredbe iz 1979. godine, do danas, s konstantno prisutnim bosanskim elementom i vezom s Islamskom zajednicom u Bosni i Hercegovini.

Iako je udio Bošnjaka u Islamskoj vjerskoj zajednici Austrije danas, vjerovatno, pao na oko 20%, ona ima duboku bosansku, historijsku i pravnu baštinu. To se može uočiti i u drugim okolnostima. Naime, Zakon o islamu iz 1912. godine, u čl. I. § 1. st. 2. izričito je predviđao institucionalnu vezu između Islamske vjerske zajednice u Austriji i Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.⁵⁹ Zatim, službeni naziv preuzet je od naziva Islamske vjerske zajednice u Jugoslaviji. Osim toga, Ustav Islamske vjerske zajednice u Austriji iz 1979. godine urađen je po uzoru na Autonomni statut iz 1909. godine,⁶⁰ kao i ustav Islamske vjerske zajednice iz 1959. godine. Ustav iz 1979. godine, prema jednom dokumentu Ureda za vjere, zadovoljava čl. I. § 1. st. 2. Zakona o islamu iz 1912.⁶¹

Konačno, čak i danas bošnjačke bogoštovne općine unutar Islamske vjerske

59 „Pri tome treba navlastito paziti na svezu bogoštovne organizacije u ovozemstvu živućih sljedbenika islama s onima koji se nalaze u Bosni i Hercegovini“; *List državnih zakona* br. 159/1912; „Reichsgesetzblatt 1849-1918 (kroatisch)“, *ALEX - Historische Rechts- und Gesetzestexte Online*, 1912, str. 875, preuzeto sa: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rsk&datum=19120304&seite=00000875>, pristupljeno 5.1.2018.

60 V. oboje u *Ustav islamske zajednice*, 31. oktobar 2017, <http://islamskazajednica.ba/o-sabor/ustav-islamske-zajednice>, pristupljeno 3.1.2018; Muhamed Salkić, *Ustavi Islamske zajednice* (Sarajevo: El-Kalem, 2001), str. 222–273.

61 „Aktuelni nacrt zasniva se na Statutu za autonomnu upravu islamskih vjerskih i vakufsko-mearifskih poslova od 15.4.1909. [...] kao i na aktuelno važećem statutu Islamske vjerske zajednice u Federativnoj narodnoj republici Jugoslaviji iz 1959. To odgovara članku II. § 1. st. 2. Zakona o islamu [iz 1912.]“, Ured za vjere, br. 9076/1-9c/78, Beč, 1978; Očigledno je član I pogrešno zamijenjen članom II, pošto ne postoji član II. § 1. st. 2. u Zakonu o islamu iz 1912.

zajednice u Austriji imaju određenu, barem simboličnu, institucionalnu vezu s reisu-ulemom u Sarajevu. Međutim, različiti aspekti te veze trebalo bi da budu predmet daljeg istraživanja. Nije sasvim jasno kakve mogu biti pravne implikacije te veze za obje zajednice. Međutim, trenutni politički i pravni izazovi imaju starije korijene, kao što smo vidjeli. To znači da je razumijevanje pravne historije dviju zajednica ključno za razumijevanje njihovih savremenih izazova. U tom pogledu, nadamo se da je ovaj tekst prvi pregled gorućih pravnih pitanja i poziv / osnov za dalja istraživanja.

Problems of recognition of the Islamic Community in Austria

Abstract

Starting with the description of the often neglected relativization, doubts and common misconceptions regarding the legal recognition of the Islamic Community in Austria the author sees a manifestation of the same problem in the new Islam Act of 2015. In a first step the article therefore examines as usual the guarantees of constitutional law with regard to legal recognition and systematic problems regarding the case of the Islamic Community. However, by referring to a quite unknown decision of the Higher Regional Court of Linz from 1961, the author questions the common narrative of the genesis of the Islamic Community in Austria, establishes a historical and legal connection to the Islamic Community in Bosnia and Herzegovina and introduces an alternative approach to the problem of recognition of the Islamic Community.

Key words: Islamic Community, Austria, Bosnia, Islam Act, constitutional law, recognition